

ULUSAL SÜRELİ YAYINLARDA DANIŞMANLIK SİSTEMİ

“Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Uzmanlık Dalı Perspektifinden”

Yeşim GÖKÇE KUTSAL

Giriş

Bilimsel makalelerin yayınlanma sürecinde öncelikle editör ve danışmanların süzgecinden geçmeleri temel kuraldır. Bilindiği gibi, bu sistemde makaleler “aynı konudaki meslektaş” veya “konunun iyi bileni” tarafından incelenmektedir. Bazı dergi editörleri gelen bütün yazıları dış danışmanlara gönderirken, bazıları kabul edilme olasılığı en yüksek olanları danışmanlarca değerlendirmeye göndermektedir. Buradaki yaklaşımın ana ilkesi derginin zaten basamayaacağı bir yazıyı fazla bekletmeden sonuçlandırmak ve yazara da bu sonucu kısa sürede iletmeğdir. Değerlendirmeleri sonucunda editörün beklentisine uygun kalitede bir eleştiri yazısı gönderen danışmanlar makale ile ilgili kararın verilmesine çok yardımcı olurlar. Günümüzde elektronik iletişim teknolojisi kullanılarak makaleler üzerinde gerekli revizyonlar hızla yapılabilmekte ve eski makaleler yeni düzenlemelerle yine elektronik ortamda saklanabilmektedir.

Gereç ve Yöntem

Bu araştırma; Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Uzmanlarının bakış açısından danışmanlık sistemi ile ilgili düşüncelerin belirlenmesi ve bu görüşler doğrultusunda gerçekleştirilecek uygulamalar ve düzenlemeler ile dergilerin kalitesinin ve okunulurluğunun artırılmasına katkı sunulması düşüncesinden hareketle kurgulanmış ve “Türk FTR Yahoogroups”da e-posta adres kaydı olan Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon uzmanı hekimlere e-posta yoluyla gönderilen anket formuna alınan yanıtlar değerlendirilmiştir.

Bulgular

Tanımlayıcı nitelikte olan bu araştırmaya 50 hekim katılmıştır. Ankete yanıt veren tüm katılımcıların üniversitelerin tıp fakültelerinde öğretim üyesi ve sağlık bakanlığı eğitim hastanelerinde şef veya şef yardımcısı olduğu dikkati çekmektedir. Araştırma için kullanılan anket formunda 15 soru yer almış, EVET veya HAYIR yanıtları % olarak değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında hekimlere gönderilen sorular ve yanıtları:

- 1-Tüm tıp dergileri danışmanlık sistemini kullanmalı mıdır ? Evet % 100
- 2-Davetli derlemelerde danışman değerlendirmesine gerek var mıdır ? Hayır % 62
- 3-Danışmanlar mutlaka akademik ünvana sahip olmalı mıdır ? Evet % 72
- 4-Danışmanların adları dergide topluca yayınlanmalı mıdır ? Evet % 82
- 5-En iyi danışmanlık yapanlara her yıl takdir yazısı gönderilmeli midir? Evet % 90

Prof.Dr.Yeşim GÖKÇE KUTSAL-Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi
Türk Geriatri Dergisi Editörü
ykutsal@hacettepe.edu.tr ygkutsal@gmail.com

- 6-Danışmanlar için değerlendirme formları hazırlanmalı mıdır? Evet % 86
 7-Danışmanlar görüşlerini serbest olarak (form kullanmadan) yazabilirler mi? Evet % 100
 8-Danışmana gönderilen makalede yazar/kurum adları olmalı mıdır? Hayır % 100
 9-Yazara gönderilen kabul/red/düzeltilme yazılarında danışman adı olmalı mıdır? Hayır % 100
 10-Açık danışmanlık sistemi değerlendirme sürecini olumlu etkiler mi? Hayır % 98
 11-Danışmanlara ödeme yapılması etik midir? Hayır % 98
 12-Danışmanlar derginin hedef kitlesi ile ilgili bilgiye sahip olmalı mıdır? Evet % 100
 13-Danışmanlardan gelen raporların (kalite açısından) kaydı tutulmalı mıdır? Evet % 100
 14-Danışmanlık elektronik bir forum ortamında yapılabilir mi? Evet % 82
 15-Danışman editörün kendisinden beklentilerini bilmeli midir? Evet % 100

Sonuç ve Öneriler

Tüm tip dergilerinde danışmanlık sisteminin kullanılması gerektiğini ortaya koyan bu ankette davetli derlemelerde danışman değerlendirmesine % 62 oranında gerek olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Danışmanların mutlaka akademik ünvana sahip olması % 72 oranında gerekli görülmüş, adlarının dergide topluca yayınlanması konusu % 82 oranında kabul görmüş, en iyi danışmanlık yapanlara her yıl takdir yazısı gönderilmesi ise % 90 oranında benimsenmiştir. Danışmanlar için değerlendirme formlarının hazırlanması yanında görüşlerini serbest olarak (form kullanmadan) yazabilecekleri görüşü hakimdir. Danışmana gönderilen makalede yazar/kurum adlarının olmaması ve yazara gönderilen kabul/red/düzeltilme yazılarında da danışman adı olmaması gerektiği ifade edilmektedir. Açık danışmanlık sisteminin değerlendirme sürecini olumlu etkilemeyeceği, danışmanlara ödeme yapılmasının etik olmadığı, danışmanların derginin hedef kitlesi ile ilgili bilgiye sahip olmaları gerektiği, danışmanlardan gelen raporların (kalite açısından) kaydının tutulmasının uygun olacağı kanısı hakimdir. Danışmanlığın elektronik bir forum ortamında yapılabileceği ve danışmanın editörün kendisinden beklentilerini bilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Halen geçerli olan yöntem yazar ve danışmanın adının gizli tutulmasıdır. Bu yöntem farklı ekollerden gelen yazarların makalelerinin daha objektif değerlendirilmesine ve yayınlanma şansının artmasına neden olmaktadır, çünkü editörler ve danışmanlar belli konuda otorite olan isimlerin makalelerini yayınlamakta çok daha istekli davranmaktadırlar. Eğer danışmanlardan güvenilir raporlar isteniyorsa bu kişiler her türlü baskıdan uzakta tutulmalıdırlar. Yazar adlarının kapatılması ise kendilerinin deneyimlerinin veya saygınlıklarının olması veya olmasından kaynaklanan yanlı tutumların engellenmesi amacı ile yapılmaktadır. Süreçte göz önüne alınması gereken bir başka konu da; makale yazarlarının adları saklı olduğu halde, yazar ile herhangi bir şekilde tartışma süreci yaşamış olan danışmanlara yazılar gönderilmemesi gerekliliğidir. Değerlendirme formlarında adları açıklanmış olan danışmanların çok daha titiz bir şekilde değerlendirme yapmalarına rağmen dana nazik bir üslup kullandıkları dikkati çekmektedir. Bir diğer önemli gerçek de adları açıklanan danışmanların daha çok makalelerin "yayınlanabilir" olduğu şeklinde görüş bildirenler olduğudur.

Pek çok dergiden danışmanlara değerlendirme formu gönderilir. Makale bilimsel açıdan kabul edilebilir düzeyde midir? Değerli midir? Çalışma iyi sunulabilmiş midir? Sıklıkla ilk sayfada danışmanın makale ile ilgili izlemine özetleyen bu soruların yanıtı yer alır. İkinci sayfada danışman makale ile ilgili eleştiri ve önerilerini açıklar ki, yazarlar açısından en yararlı kısım da budur. İkinci sayfanın editör tarafından çok ciddi değerlendirilmesi gerekir. İkinci sayfadaki eleştirel bölüm yazara gönderilirken kişinin örselenmemesine, motivasyonunun kaybolma-

masına ve tabii danışman adının olmamasına dikkat edilmelidir.

Danışmanlar yolu ile denetim veya eş denetim süreci ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda tıbbi dergilerin %94 ünde eş denetim uygulandığı, editörlerin %71 inin danışmanlara değerlendirme ölçütlerini gönderdikleri, %36 sında yazarların kimliğinin gizli tutulduğu saptanmıştır, % 42 si ise danışmanlarca yapılan değerlendirmeleri kalitesine göre kategorize etmektedir.

Elektronik ortamda yapılacak olan danışmanlık uygulamalarında teknik sorunların yaşanabileceği (hacker), elektronik imzanın geçerliliğinin tartışılır olması gibi konular da göz önüne alınmalıdır.

Danışmanlık sisteminin çoğu kez göz ardı edilen en önemli fonksiyonu makalenin yazılımı aşamasındaki katkıları ve etkileridir. Deneyimli ve bilinçli bilim insanları makalelerini hazırlarken danışmaların beklentilerine uygun olarak yazmaya özen gösterirler. Danışmanlar bilimsel literatürün oluşumunda en önemli, kapsamlı ve özverili görevi üstlenmişlerdir ve süreli yayınların standardının yükseltilmesine yönelik olarak geliştirilen bu sistemin şu an için alternatifi yoktur. Danışman seçiminde kişilerin sadece istekli değil konusunda uzman ve yetenekli kişiler olması ön planda tutulmalıdır. Değişik konularda uzmanlaşmış kişilere görüş sorulması ve danışma kurulunun da mümkün olduğunca geniş tutulması çarpıcı, yeni ve değişik çalışmaların yayınlanabilmesine olanak tanıyacak ve bir anlamda hedef kitlenin genişlemesine de yardımcı olacaktır, dolayısı ile bilimsel dergilerdeki danışman sistemi günümüzde modern bilimin yapı taşlarından biridir denebilir.

Teşekkür

"FTR-Türk Yahoogroups" yolu ile çalışmaya katkı sunan meslektaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Kaynaklar:

- 1-Gökçe Kutsal Y:Editör Gözüyle Danışmanlık. In: Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2003 Yılmaz O (Ed), TÜBİTAK-ULAKBİM, Ankara, 2003, pp:13-27.
- 2-Gökçe Kutsal Y:Editör Sorumluluğu.In: Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2004 Yılmaz O (Ed); TÜBİTAK-ULAKBİM, Ankara, 2004, pp:135-142
- 3-Gökçe Kutsal Y: Evrensel Bilimin Paylaşımı In: Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2005 Yılmaz O (Ed); TÜBİTAK-ULAKBİM, Ankara, 2005, pp:3-5.